

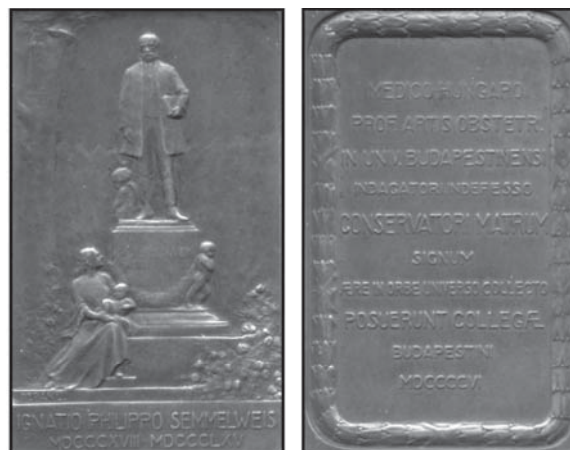
Egy Semmelweis-ünnepség záróakkordjának centenáriuma

SZÁLLÁSI ÁRPÁD DR.

A legnagyobb magyar orvos hamvai már 24. éve porladtak a császárvároshoz tartozó schmelzi temetőben, és lassan közeledett a negyedszázados „bérlet” idejének vége. Szerencsére nevét és munkássága korszakos jelentőségét főleg a fiatal Tauffer Vilmos által inspirált német Alfred Hegar és a magyar Bruck Jakab könyve, valamint eredményei révén mind jobban felismerték és elismerték, így jogosan vetődött fel földi maradványai hazahozatalának a gondolata. A kihantoláskor történő azonosításhoz Markusovszky Lajos és Hirschler Ignác hívta fel az özvegy, Szemerényi Mária figyelmét, aki két barátjával kitutazott Bécsbe, majd Semmelweis kisméretű koporsóba helyezte hamvaival 1891. április 17-én haza is tértek. Az első újratemetés a Kerepesi úti családi sírboltban, nem nyilvánosan történt. „Családjának kegyelele visszahozta őt szülővárosába, amelyben férfikorának rövid, de legszebb éveit tölté, ahol tevékenységének legjava fejlődött, ki midőn élő szóval hirdette tanítványainak azokat a megdönthetetlen tételeket, melyek a gyermekágyi láz sarokpontjait alkotják s ahonnan alapvető munkájában világgá bocsátotta azokat az örök igazságokat, melyeknek az a hivatásuk, hogy viruló anyák millióinak mentse meg az életét s az állam első feltételének, a családnak, biztosítsák jólétét és a boldogságát” – írta róla az Orvosi Hetilap [1]. A következő hónapban már két bizottság is alakult emlékének ápolására. A fakultás részéről Kézsmárczky Tivadar egyetemi tanár, a Budapesti Kir. Orvosegyesület képviselőjében Markusovszky Lajos elnökletével. Mindezek már hivatalos jelleget öltöttek. Hirschler Ignác még azon esztendő végén elhunyt. Az első tanácskozást 1891. június 5-én, az utolsót 1909. június 28-án tartották. A közötté eltelt 18 esztendő fontos eseményeiről és főképp az utóbbinak a centenáriumáról kívánunk megemlékezni.

Minden illetékes érezte, hogy az egésznek illő lenne méltó, nemzetközi jellegű és jelentőségű ünnepséget rendezni, amelyre nagyon alkalmasnak kínálkozott az 1894. évi, Budapesten tartott VIII. Nemzetközi Egészségi és Demográfiai Kongresszus. Tervbe vették a hamvak átköltöztetését egy díszhelyre (ez a második újratemetés), a budai szülőház emléktáblával történő megjelölését, összes művének magyar, német és esetleg angol nyelven való megjelentetését, Semmelweis-pályadíj alapítását, végül egy hozzá méltó szobor felállítását.

Mindezek komoly anyagi áldozatot igényeltek, ezért az egész alakos emlékművet már nemzetközi gyűjtés se-

1. ábra | Berán Lajos Semmelweis-plakettje

gítségével kívánták megoldani. Benedek István kitűnő könyvében ezt „koldulásnak” tartja [2], de másképp is fel lehet fogni. A kultúrnépek sokasága Ausztráliától Dániáig, Angliától Oroszorszáig csekély anyagi hozzájárulással is kifejezte háláját Semmelweis emléke iránt.

Az első ünnepélyes aktus volt 1894 tavaszán a családi sírboltból a díszsírhelyre történő átköltöztetés, már Kézsmárczky és Tauffer, a két szülészprofesszor jelenlétében. Ősszel a kongresszuson, szeptember 2-át már Semmelweis emlékeztetének szentelték. A megnyitó ünnepi szavak után „a congressus tagjai között a főtitkár szétosztotta a Semmelweis-emlék végrehajtó bizottságának rövid beszámolóját eddigi működéséről, magyar, német, francia és angol nyelven” [3], valamint megkapták az Akadémiához küldött Semmelweis-levél betűhív másolatát. A méltató beszédet Ferdinand Hueppe prágai szülészprofesszor tartotta. Bár a közegészségügyi jelentőségét hangsúlyozta, a honfiak elégedettek lehettek vele. Majd az Angliából hazalátogató Duka Tivadar magyar és angol nyelvű előadása következett. Nála senki nem tett többet a tragikus sorsú orvostudós külföldön történő elismertetéséért.

Az olaszok nevében Guozzoni professzor mondott latin szövegű méltatást. Semmelweis emlékének jót tett a kongresszus, de a pénz (mint mindig) nehezen gyűlt össze. Az emlékbizottság kitűnő érzékkel a korszak sajátfejedelméhez, Rákosi Jenőhöz fordult, aki a Budapesti Hírlap 1894. évi április 22-i számában az „Anyák men-

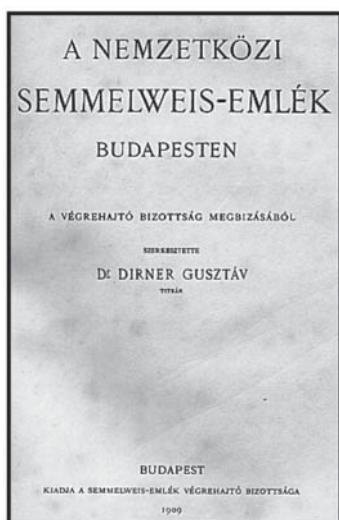
tője” címmel igen lelkesítő cikket írt [4]. Tőle ered az epitheton ornans, amely később „megmentőjére” módosult, és a német irodalom is átvette [5]. Elkészült a szarkofág, de a családi reményektől eltérően nem ez lett a végső nyughelye, hanem a róla elnevezett múzeum udvara. A XX. század elején már szépen gyarapodott a pénzösszeg, viszont Markusovszky már a kongresszus sikerét sem érte meg. Majd 1902 tavaszán Kézmárczky Tivadar professzor távozott az élők sorából. Pedig a szobornak a helyét is kinézték a Baross utca és a Reviczky utca találkozásánál. A kor legfoglalkoztatottabb szobrászát, Fadrusz Jánost kérték fel a megkomponálásra. A szecesszió fénykorában nem lehetett kielégítő egy sima mellszobor. De mintha minden összeesküdött volna, 1903 őszén váratlanul és fiatalon elhunyt a kolozsvári Mátyás-szobor alkotója. A méltó művészutódot végül sikerült megtalálni Stróbl Alajos személyében. A vitát az képezte, hogy bronz vagy márvány legyen a mű, végül az utóbbi, azon belül is a fehér carrarai mellett döntöttek. A szobrász viszont nem volt elégedett a hellyel. Tágasabb térre képzelte, mint például az Erzsébetnek a Deák tér felé eső része. „Egy kis zöld pázsitot, virágzó bokrot kívánna.” A bizottság részéről ellenben az volt a kikötés, hogy „a 60-as években viselt magyar ruha tüntettségéért, mert ez a korhűség szempontjából szükséges, de Semmelweis fényképe abból az időből is mutatja, hogy ő ezt viselte. Magyar vonatkozás azonban csak Semmelweis ruhájában legyen észrevehető a szobron, a női alakon és a környezetén semmiben sem. A szobor olyan

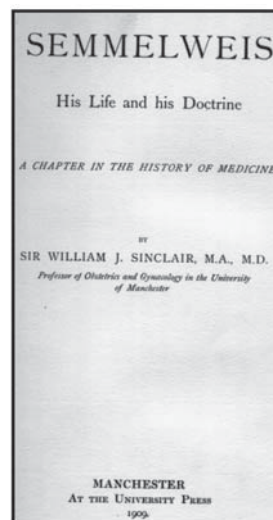
2. ábra | Képes levelezőlap a Semmelweis-szobor avatásáról

legyen, hogy a világ bármely helyén is megállhasson és csak azt fejezze ki: Semmelweis, a magyar orvos, az egész emberiség jótévője” [6]. Eddig az idézet. Mindkét fél kívánsága teljesült. (A márványkompozíció ma a Rókus Kórház előtt látható.) Felvetődött egy utca elnevezése, amelyre a belvárosi Újvilágé volt a legalkalmasabb. Megtörtént, és azóta viseli. Majd 1906-ra elérkezett a szobor leleplezésének ideje. Az emlékbeszédeket a klinikavezető utód, Bársony János, valamint a Semmelweis prioritásáért és magyarságáért legtöbbet tevő Győry Tibor tartotta. Szülőházára márványalapon szintén emléktábla került. A kitűnő szülész és műgyűjtő Elischer Gyula ajánlatára a fiatal Berán Lajos 50 × 81 mm-es méretű plakettet készített, amelynek elejére a Stróbl-szobor másolata, a hátlapjára Hampel József és Némethy Géza tanár segítségével a következő szöveget vészték: „IGNATIO PHILIPPO SEMMELWEIS (MDCCCXVIII-MDCCCLV.) MEDICO HUNGARO/PROFESSOR ARTIS OBSTETRICIAE/IN UNIVERSITATE BUDAPESTINENSI/INDAGATORI INDEFESSO/CONSERVATORI MATRUM/SIGNUM/AERE IN ORBE UNIVERSO COLLECTO/POSUERUNT COLLEGAE / (BUDAPESTINI MDCCCXVI) (1. ábra).

A Carrarában készült szobor szinte az utolsó napokban érkezett meg, a leleplezésére éjjel-nappali munka mellett 1906. szeptember 10-én került sor. Meghívást kaptak a tudományegyetemek, a szellemi élet vezetői. A bizottság az ünnepen való szétosztásra képes levelezőlapokat (2. ábra) készíttetett, több változatban is. E sorok írójának gyűjteményében főleg az 1909-es dátummal írottak vannak többségben. Az elnök ekkor már a legméltóbb utód: Tauffer Vilmos, a titkár Dirner Gusztáv, az Emlékkönyv (3. ábra) szerkesztője, valamennyi tanszék vezetője. Dániát a későbbi Nobel-díjas Fibiger koppenhágai professzor, Angliát a Semmelweisről könyvet író Sir William Sinclair manchesteri tanár képviselte a művével [7] (4. ábra), mert idős kora miatt már nehezebbre esett volna az utazás. Alapvető könyve szintén száz évvel ezelőtti. Duka Tivadar senior helyett a fia látogatott Budapestre. Lister levélben mentette ki magát. Megjelent Győry Tibor szerkesztésében a „Semmelweis összegyűjtött munkái” című kötet, mint A Magyar Orvosi Könyvtár Társulat Könyvtárának illusztris darabja [8]. Első oldalán Arany János gyönyörű strófája: „Értünk hevült, miattunk megszakadt szí/Te az enyészet ágyán porladó/Késő, de szent hódolat hív/Egy nemzeté, ím, e hálás adó.” Ne feledjük, nemrég szállították haza II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona és Thököly Imre hamvait. Az ország ünneplési eufóriában élt. Kisajátítási kísérlet is történt: Hőgyes Endre hívta fel a figyelmet arra, hogy Freiherr von Berger egyik írásában az anyák megmentője „osztrák színekben” szerepel. A Dirner-kötet második fele német, francia és angol nyelven jelent meg. Az akkor még fiatal orvostörténész, Karl Sudhoff e szavakat írta bele: „Semmelweis Ignác Fülöpnek, a nagy magyarnak bőven virul a babér minden országban. Üdv

3. ábra | A száz esztendővel ezelőtt kiadott Semmelweis-emlékkönyv

4. ábra | Sir William Sinclair 1909. évi munkája Semmelweisről

annak a nemzetnek, amely nagy fiában önmagát így megbecsüli!” Belőle már a historikus szakember szólt, szövege joggal aratott nagy sikert. A bankett után az Operaházba mentek, ahol megnézték a Bánk bán egy felvonását és a Toscát.

Utolsó gesztusként ezüstérmét kaptak a következő személyek: Semmelweis özvegye, prof. Alfred Hegar, ifj. Duka Tivadar, Tauffer Vilmos és Bársony János tanszékvezető tanárok, Elischer Gyula, Gyóry Tibor, Dirner Gusztáv és Temesváry Rezső magántanárok.

Bronzérmét kaptak a végrehajtó bizottság tagjai: Korányi Frigyes, Réczey Imre, Dollinger Gyula és Bókay Árpád tanárok. Aztán minden ország küldöttjei és intézetei közül legalább hárman. A numizmatika iránt érdeklődők a helyszínen 10 koronáért külön vásárolhattak. „Az elnökség kimondotta, hogy a Semmelweis emlékére vonatkozó összes iratok, jegyzőkönyvek, reá vonatkozó közlemények és újságcikkek, nemkülönben az emlékérem vésőtőkéje is a Budapesti Királyi Orvosegyesületben, annak múzeumában fognak elhelyeztetni.” Azóta történt néhány kényszerű helycsere, de a dokumentumok remélhetőleg együtt maradtak.

Az utolsó ülést 1909. június 28-án tartották. Elhatározták, hogy a tervezett kötetet 300 helyett 600 példányban adják ki, és ősszel a Budapesten sorra kerülő XVI. Nemzetközi Orvoskongresszus nőgyógyász résztvevői tiszteletpéldányként megkapják. A kongresszus VIII. szekcióján 75 előadás hangzott el, így biztosan mindenkinek jutott belőle. Nemzetközi visszhangot kiváltó Semmelweis-ünnepségünk volt ez. Az elmúlt száz

esztendő története, valamint a legújabb külföldi kiadványok nem tudatos tévedései indokolják, hogy minden alkalmat meg kell ragadni „az anyák megmentője” hovatartozásának ismertetésére.

Irodalom

Kézmárszky T.: Semmelweis. Orv. Hetil., 1891, 35, 210.

Benedek I.: Semmelweis és kora. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973.

Jelentés az 1894. szeptember hó 1-től 9-ig Budapesten tartott VIII-ik Nemzetközi Közegészségi és Demográfiai Congressusról. Pesti Könyvnyomda I. Budapest, 1895.

Rákosi J.: Anyák mentője. Budapesti Hirlap, 1894. ápr. 22.

Barckhausen, J.: Semmelweis. Retter der Mütter. Berlin, 1950.

Dirner G.: A Nemzetközi Semmelweis-Emlék Budapest. Budapest, 1909.

Sir William J. Sinclair: Semmelweis. His Life and his Doctrine. Manchester, 1909.

Gyóry T.: Semmelweis összegyűjtött munkái. MOKT, Budapest, 1909.

(Szállási Árpád dr.,
Esztergom, Monteverdi u. 4., 2500
e-mail: aszallasi@invitel.hu)